

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сучасна модель фінансового забезпечення освітньої діяльності вищих навчальних закладів – результат багатоетапного реформування, який втілює зміну організаційно-правового статусу освітніх організацій, введення інструментів подушного фінансування, коригування інструментів регулювання обсягу та якості освітніх послуг. Тим часом оцінка діючого механізму фінансового забезпечення освітньої діяльності вищих навчальних закладів вказує на збереження низки проблемних областей.

Перша проблемна область пов'язана з орієнтацією ВУЗів на результативність фінансового забезпечення освітньої діяльності. У сучасній моделі фінансування ВУЗів оцінка результативності освітніх послуг, що надаються відповідно до державного завдання, здійснюється в рамках щорічного моніторингу ефективності освітніх організацій вищої освіти. У складі використовуваних показників оцінки – частка випускників, які працевлаштувалися в перший рік після закінчення ВУЗу; питома вага іноземних студентів, які завершили освоєння освітніх програм; обсяг коштів, отриманих від іноземних громадян та ін. Досягнення параметрів результативності діяльності ВУЗу впливає на величину бюджетного фінансування опосередковано, визначаючи рейтинг освітньої організації в розподілі контрольних цифр прийому. По суті, індикатори результативності використання субсидій на виконання державного завдання відсутні. Величина субсидії на надання державних послуг підлягає скороченню тільки при відповідній зміні або невиконанні державного завдання [1, с. 137].

Основним активним інструментом фінансової підтримки ВУЗів, орієнтованим на результат освітньої діяльності, є субсидія на виконання програми підвищення конкурентоспроможності ВНЗ, а також субсидія на реалізацію програм розвитку опорних університетів, які мають ключове значення для соціально-економічного розвитку суб'єктів України. Механізм субсидування програм розвитку ВУЗів, орієнтований на досягнення конкретних індикаторів освітніх і наукових досягнень, поширюється менш, ніж на 1% ВУЗів [4].

Таким чином, сучасна організація субсидування вищої освіти не передбачає якісних параметрів результативності бюджетного фінансування ВУЗів. Результативність основних субсидій (на виконання державного завдання та ін.) розглядається виключно в контексті оцінки обсягу державних послуг або цільового освоєння бюджетних асигнувань. Підсумки використання субсидій на реалізацію планів підвищення конкурентоспроможності ВНЗ серед світових науково-освітніх центрів, а також

формування опорних регіональних ВУЗів вказали на суттєві проблеми в управлінні, які не дозволили забезпечити високу результативність програмних заходів [2, с. 5].

Друга проблемна зона – в механізмі розподілу фінансових ресурсів між ВУЗами, що здійснюють підготовку кадрів за різними напрямками і спеціальностями. Порівняльний аналіз фінансового забезпечення державних освітніх організацій дозволяє вказати на суттєвий розмах в рівні фінансування ВУЗів, що реалізують освітні програми за різними напрямами підготовки та спеціальностями.

ВУЗи, що спеціалізуються на освітніх програмах в галузі мистецтва і культури, охорони здоров'я та медичних послуг, окремих технічних напрямків, мають фінансові переваги. Зокрема, рівень фінансового забезпечення державних ВУЗів творчої спрямованості перевищує середній рівень фінансування ВУЗів, які спеціалізуються на освітніх програмах в галузі сільського господарства і сільськогосподарських наук, освіти і педагогічних наук, суспільних і гуманітарних наук та ін.

Фінансове забезпечення ВУЗів творчої спрямованості будується переважно на бюджетному фінансуванні. Частка позабюджетних коштів в доходах від освітньої діяльності становить в середньому 10-12%. Відповідно, фінансову перевагу творчих ВУЗів обумовлено в першу чергу особливостями розрахунку обсягів бюджетного фінансування [4].

Вартісна оцінка освітніх програм в галузі культури і мистецтва здійснюється виходячи з індивідуального співвідношення числа викладачів і студентів, що дозволяє застосовувати підвищені нормативи подушного фінансування.

Рівень фінансового забезпечення медичних ВУЗів в розрахунку на одного учня перевищує середнє значення подушного обсягу фінансування в ВУЗах, які спеціалізуються на освітніх програмах іншої спрямованості, в 3–3,5 рази.

Відмінності в рівні бюджетного фінансування ВУЗів продиктовані в першу чергу встановленням диференційованої величини базових нормативів витрат в залежності від приналежності напряму підготовки або спеціальності до відповідної вартісної групи, а також застосуванням підвищених коефіцієнтів для ВУЗів в залежності від специфіки освітньої програми та індивідуальних характеристик освітньої організації.

У підсумку фінансове забезпечення за напрямами підготовки та спеціальностями, які належать до першої вартісної групи (математика і механіка, юриспруденція, педагогічні науки,

мовознавство та ін.), здійснюється в умовах заниженого базового нормативу витрат і істотного відриву від нормативу третьої вартісної групи.

Третя проблемна зона відображає якість фінансового менеджменту в сфері вищої освіти. Підсумки моніторингу якості фінансового менеджменту, а також дані контрольних заходів свідчать про недоліки та порушення, які допускаються головними розпорядниками бюджетних коштів та вищими навчальними закладами в ході фінансового забезпечення державних послуг вищої освіти [3, с. 10].

Таким чином, зазначене свідчить про необхідність подальшого коригування механізму фінансового забезпечення освітньої діяльності вищих навчальних закладів за наступними напрямками.

Перший вектор – посилення результативної складової в фінансовому забезпеченні ВУЗів. Необхідність посилення результативності бюджетного фінансування ВУЗів передбачає коригування підходу до організації субсидій на надання державних послуг вищої освіти. У зв'язку з цим доцільно виділення двох складових субсидії на освітню діяльність:

- введення тарифу бюджетного субсидування;
- друга (грантова) складова субсидії має проєктне призначення і покликана забезпечити реалізацію програмних заходів по підвищенню освітнього та наукового потенціалу ВУЗу.

Другий вектор вдосконалення механізму фінансування освітньої діяльності ВУЗів – просування конкурентних умов при розподіленні бюджетного фінансування – передбачає, з одного боку, застосування конкурсних процедур відбору ВУЗів для надання державних послуг вищої освіти, а з іншого – договірний характер взаємодії уповноважених державних органів та вищих навчальних закладів [1, с. 138].

Третій вектор вдосконалення механізму фінансового забезпечення освітньої діяльності вищих навчальних закладів пов'язаний з посиленням відповідальності ВУЗів і головних розпорядників бюджетних коштів за якість управління фінансовими ресурсами вищої освіти, що в свою чергу вимагає вдосконалення процедур моніторингу фінансового менеджменту, здійснюваного ВУЗами.

Зміцнення і розвиток освітнього потенціалу є ключовою передумовою прогресивного розвитку кожної країни та невід'ємним компонентом забезпечення суспільного добробуту. Про справедливість такого твердження свідчить підвищена увага до розвитку освіти урядів різних країн, міжнародних організацій, наукової спільноти.

Вища освіта є основою людського розвитку, сприяє набуттю знань, навичок і компетенцій, що формують майбутнього фахівця, зміцнюють людський потенціал держави, ефективно задіяння якого сприяє прогресивному інноваційному розвитку суспільства, науково-технічному прогресу, підвищенню продуктивності праці, покращенню якості життя. Водночас, прогресивний розвиток вищої освіти можливий лише за умови належного її фінансування, обґрунтованого, дієвого і ефективного поєднання освітньої і фінансової політики держави [2, с. 5].

Ефективність моніторингу та оцінка результативності управлінських рішень ВУЗів передбачає використання актуальних заходів відповідальності ВУЗів за результати управлінських рішень. Склад інструментів реагування на ризики фінансового забезпечення вищих навчальних закладів динамічний, ефективність їх застосування залежить від відповідності реаліям вищої освіти [3, с. 12].

Важливим напрямом державної фінансової політики має бути створення економічних стимулів для підвищення якості освітніх послуг. Насамперед, по мірі розширення фінансової автономії закладів вищої освіти, доцільно використовувати стимулюючі заходи до підвищення ефективності та якості освітньої та наукової діяльності.

Отже, окреслені напрями державної фінансової політики, спрямовані на забезпечення стабільності зовнішнього середовища і збільшення фінансування здобуття вищої освіти у розрахунку на одну особу, що отримує освітні послуги, а також створення економічних стимулів для працівників у сфері вищої освіти і бізнесу сприятиме підвищенню якості підготовки фахівців, появі наукових досліджень світового рівня, інноваційному розвитку держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білінець М. Ю. Система фінансування вищої освіти: теоретичний аспект. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 9. С. 136–141.
2. Боголіб Т. Фінансове забезпечення освітньої галузі України: існуючі проблеми та перспективи їх вирішення. *Економіст*. 2015. № 8. С. 1–6.
3. Варналій З. С. Фінансове забезпечення вищих навчальних закладів України – справа державна (присвячено пам'яті Т.М. Боголіб). *Економічний вісник університету*. Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 36/1. С. 9–17.
4. Коваленко Ю. М., Вітренко Л. О. Фінансування закладів вищої освіти в Україні та пошук альтернативних джерел. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2020. URL: <http://ojs.nusta.edu.ua/index.php/ojs2/article/view/418/591>.